

คำไทย-คำเทศ

ชัยรัตน์ พลมุข*

อัสনী พูลรักษ์**

คำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในวรรณคดีลาวเรื่องสังข์ศิลป์ชัย

คอลัมน์ คำไทย-คำเทศ ใน 2 ฉบับก่อนหน้า ได้นำเสนอคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในวรรณคดีลาว 2 เรื่อง ได้แก่ *กาพย์เมืองพวน* และ *สาส์นลืบทะสุน* ในฉบับนี้ขอนำเสนอเรื่องคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในวรรณคดีลาวเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง คือ *สังข์ศิลป์ชัย* (สังข์สินไช) โดยจะได้ตั้งข้อสังเกตเปรียบเทียบการใช้คำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตดังกล่าวในภาษาและวรรณคดีไทยด้วย อันจะช่วยให้เห็นลักษณะการใช้คำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในภาษาทั้งสองว่ามีความเหมือนหรือคล้ายคลึงกันอย่างไรบ้าง

สังข์ศิลป์ชัย

เรื่อง*สังข์ศิลป์ชัย* เป็นที่รับรู้กันในหมู่นักอ่านชาวไทยจากพระราชนิพนธ์พระราชนอกเรื่อง*สังข์ศิลป์ชัย* ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จับความตั้งแต่ไอรสทั้งหกของท้าวแสนากุฎวางแผนปลักสังข์ศิลป์ชัยตกเหวจนถึงตอนท้าวแสนากุฎรู้ความจริงและรับสังข์ศิลป์ชัยพร้อมด้วยนางปทุมและนางไกรสรกลับบ้านเมือง อย่างไรก็ตาม วรรณคดี

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อีเมล: Chairat.P@chula.ac.th)

** อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อีเมล: Assanee.P@chula.ac.th)

เรื่อง*สังข์ศิลป์ชัย* ฉบับลาวนั้นมีเนื้อหาที่ครบถ้วนสมบูรณ์กว่าฉบับบทละครนอกของไทยที่เลือกเล่าเฉพาะตอนและมีรายละเอียดแตกต่างกันหลายประการ ทั้งยังได้รับยกย่องว่าเป็นวรรณคดีเอกที่อยู่ในความรับรู้ของประชาชนลาวมาจนปัจจุบัน

ในต้นฉบับตัวเขียนเรื่อง*สังข์ศิลป์ชัย* มีข้อความระบุว่ากวีนาม “ปางคำ” เป็นผู้รจนาเรื่องดังกล่าว มหาสิลา วีระวงส์ สันนิษฐานว่าท้าวปางคำผู้นี้เป็นคนเดียวกับที่ปรากฏหลักฐานใน*พงศาวดารเมืองจำปาศักดิ์* ว่าในรัชสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชเจ้าเมืองหนองบัวลำภูชื่อว่า “ท้าวปางคำ” ได้เสด็จไปคล้องช้างที่เมืองจำปาศักดิ์ และสันนิษฐานว่าเรื่องสังข์สินไชยจะแต่งขึ้นในปญญ จ.ศ. 1011 (ค.ศ. 1650) โดยดัดแปลง (แป้น) จากหนังสือชาดกร้อยแก้วมาเป็นร้อยกรอง สำหรับอ่านในพิธีศพ (เงินเอือนติ) ส่วนนักวิชาการไทย เช่น ธวัช ปุณโณทก (2525) และจรรุวรรณ ธรรมวัตร (2529) ก็สันนิษฐานว่าวรรณคดีเรื่องนี้แต่งขึ้นในสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชเช่นกัน โดยพิจารณาจากรูปแบบของโคลง ลักษณะการใช้ภาษา และความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปะและวรรณคดีในรัชสมัยดังกล่าว

ในตอนต้นของเรื่อง*สังข์ศิลป์ชัย* กวีกล่าวว่าตนแต่งวรรณคดีเรื่องนี้ขึ้นเนื่องจากได้หวนระลึกถึงพระพุทธเจ้าผู้สละยศพระชาติ (ใช้ชาติ) อยู่เป็นเวลานานจนได้บรรลุพระโพธิญาณ อันแสดงให้เห็นความตั้งใจที่จะเล่าอดีตชาติของพระพุทธเจ้าตามลักษณะการแต่งชาดก ทั้งนี้ นอกจากขนบการแต่งชาดกเช่น การจบเรื่องด้วยสโมธานหรือประชุมชาดกแล้ว กวียังใช้คำบาลี-สันสกฤตหลายแห่งในบทประพันธ์ ในบทความนี้ขอกล่าวถึงคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตที่น่าสนใจในวรรณคดีเรื่องนี้ 4 คำ ดังนี้

ตาปะโส <ตาปะโส>

อ่าจัก ไปจอบ้าง
ยฺจอบ่ได้

ผิบบนบายแบก นำนัน
โดยด้ามดั่งลาว

ลิจัก ไปสะแขวงด้วย
อะพินยานได้แล้ว

ตาปะโสสิมโฆด
ทะยานล้าล่องนำ ถุ่มัน
(น. 25)³

บทประพันธ์ข้างต้นมาจากตอนที่ท้าวสุรราช (ในฉบับบทละครนอกเรื่อง *สังข์ศิลป์ชัย* ของไทย คือ ท้าวเสนากุญ) ประราภที่จะออกผนวชหลังจากทุกข์ทรมานด้วย โศกเศร้าที่นางสุนทรา (ในฉบับบทละครนอก คือ นางเกสรสุนทรา) ผู้เป็นน้องสาว ถูกยักษ์กุมภันท์ลักพาตัวไป เนื้อความตอนนี้บรรยายความคิดของท้าวสุรราชก่อนตัดสินใจ ออกผนวชว่าหากเป็นไปได้ตนอยากชิงนางสุนทรากลับคืนมา แม้จะต้องไปจำจวนญตผิ หรือแสวงหาฤๅษีผู้มีญาณวิเศษ

คำภาษาลาวในบทประพันธ์ที่สื่อถึงฤๅษีคือคำว่า *ตาปะโส* <ตาปะโส> ตรงกับ คำภาษาไทยว่า *ตบส* คำนี้เป็นคำยืมจากภาษาบาลี-สันสกฤตว่า *ตบส* ซึ่งนักไวยากรณ์ บาลีวิเคราะห์ว่า มาจากคำว่า *ตป* ‘ตบะ’ และปัจจัย *สณ* มีความหมายตามรูปศัพท์ว่า ‘ผู้ ประกอบด้วยตบะ คือความเพียรเผากิเลส (ตปโยคา ตาปโส)’ (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2558, น. 387)

ตามคติทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู *ตป*, *ตปส* หรือ *ตปสย* คือการบำเพ็ญเพียร ด้วยการทรมานร่างกายอย่างอุกฤษฏ์ ด้วยเชื่อว่าเป็นการเผากิเลส และนำไปสู่การหลุด พ้นจากการเวียนตายเวียนเกิด (*ตป* มาจากรากศัพท์ *ตป* มีความหมายว่า ‘เผา’ หรือ ‘ส่องแสง’) ตัวอย่างของการบำเพ็ญตบะ เช่น การนั่งกลางแจ้งใต้ดวงอาทิตย์ตอนเที่ยงวัน และมีกองไฟ 5 กองล้อม เชื่อว่าจะทำให้ผู้บำเพ็ญตบะรับความร้อนอันจะนำไปสู่พลังทาง

³ ตัวบทสังข์ศิลป์ชัย อ้างอิงจากหนังสือ *สังข์ศิลป์ไชย คำภอน ถู๋ ร้อยแก้ว* ของ สีลา วีระวงษ์ (2009) ในการอ้างอิงจะระบุเฉพาะเลขหน้า

จิตวิญญาณ การอดอาหารเป็นเวลานาน และการบำเพ็ญทุกกรกิริยา เป็นต้น (Jones & Ryan, 2016)

ในทางพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธการบำเพ็ญตบะด้วยการทรมานร่างกายตามหลักศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เนื่องจากไม่ทรงเห็นว่าเป็นหนทางสู่ความหลุดพ้นอย่างแท้จริง แต่ทรงให้ความหมายของตบะใหม่ว่าเป็นการประพฤติธรรม ควบคุมกาย วาจา และใจให้บริสุทธิ์ อันเป็นหนทางในการจัดหรือ “เผา” ปาปธรรม (ปาปเก ธมเม ตปตติ ตโป) (Davids & Stede, 2007, p. 297)

ในพระสูตรชื่อ *อัมพภุสสุต* พระพุทธเจ้าตรัสว่า ดาบสเป็นนักบวชที่ประพฤติธรรมย่อหย่อน ไม่มีความสมบูรณ์ด้วยความรู้ (วิชา) และความประพฤติ (จรณะ) คัมภีร์อรรถกถาของ*อัมพภุสสุต*กล่าวว่า ดาบสมี 8 ประเภท ได้แก่

- สปุตตกริยา คือ ดาบสที่ยังมีลูกเมีย
- อุญฺฉจกริยา คือ ดาบสที่เฒ่าขอเขาเลี้ยงชีพ
- อนคคิปกิกกะ คือ ดาบสผู้มีได้หุงต้มอาหารด้วยไฟ
- อสามปากะ คือ ดาบสผู้ไม่หุงต้มเอง
- อยมุฏฐิกะ คือ ดาบสผู้มีกำปั้นเหมือนเหล็ก (คือ ใช้กำปั้นทุบเปลือกไม้ฉั่น)
- ทันทวักลิกะ คือ ดาบสผู้ใช้ฟันแทะ (คือ ใช้ฟันแทะเปลือกไม้ฉั่น)
- ปวัตตผลโภชนะ คือ ดาบสผู้ฉับผลไม้เฉพาะที่หล่นลงมา
- ปิณฑุปาลิกะ คือ ดาบสผู้ฉับใบไม้แห้ง

(สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2560, น. 416 – 421)

คำว่า *ดาปะโส* ในภาษาลาวมีรูปคำที่น่าสนใจ เนื่องจากมีเสียงท้ายเป็นเสียงสระโอ ซึ่งอาจเป็นการรับคำนี้มาแบบมีวิภัติ (ดาปส แจกวิภัติที่หนึ่งเป็น ดาปโส) หรืออาจวิเคราะห์ว่าเป็นการแผลงเสียงท้าย (ดาปะสะ แผลงเป็น ดาปะโส) ต่างกับในภาษาไทยที่รับศัพท์ว่า ดาปส มาเป็น ดาบส โดยไม่มีการแผลงเสียงท้ายแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม ในภาษาไทยพบการแปลงคำว่า *ดาบส* เป็น *ดาวบส* (เดิมเสียง *ว* ทำยพยางค์ตัน) ทั้งนี้เป็นเพราะกวีต้องการสร้างเสียงสัมผัสสระในวรรค เช่นใน *พระอภัยมณี* ที่ว่า

ซีเปลือยได้ไม้เท้าของดาบส แกถือจ้องจ้องเดินลงเนินไศล
ตรงมาหาพาชีด้วยดีใจ แกเงี้ยวไม้เท้าแล้วก้มหัวลง
(พระอภัยมณี คำกลอนของสุนทรภู่, 2517, น. 384)

ตัวอย่างข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า สุนทรภู่แปลงคำว่า *ดาบส* เป็น *ดาวบส* เพื่อให้เกิดเสียงสัมผัสสระในวรรคกับคำว่า *ท้าว*

ในเชิงความหมาย ทั้งคำว่า *ดาปะโส* ในภาษาลาว และ *ดาบส* ในภาษาไทย ต่างก็มีความหมายกว้างกว่าความหมายในภาษาบาลี-สันสกฤต เนื่องจากหมายถึงนักบวชโดยทั่วไป มิได้หมายเฉพาะนักบวชประเภทหนึ่งที่บำเพ็ญตบะหรือบูชาไฟเป็นต้น ในวรรณคดีไทยมักใช้คำว่า *ดาบส* สลับกับคำที่หมายถึงนักบวชคำอื่น ๆ เช่น *ฤษี มุนี โยคี* ดังในบทละครพูดคำฉันท์เรื่อง*มัทนะพาธา* พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเรียกพระกาละทรศินว่า *ดาบส* บ้าง *มุนี* บ้าง *โยคี* บ้าง ดังนี้

บัดนี้องค์พระดาบส จะถวายรด
อุทกประกอบคาถา
(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2551, น. 91)

ข้าขอประชุมณะชะประณต วรบทมุนีศรี,
ด้วยข้าและโณมสุระนารี สิละเมิตพระสิทธิธา
(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2551, น. 84)

อัครมหาราชโยคี พระคุณปราณี แก่ข้าเป็นล้นพ้นไป.

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2551, น. 86)

อะวิโส <อะวิโส>

ลอมบ่	เป็นปะโทยดแท้	ฝังร่อมอะวิโส
ถวนฏ	โละนถอนเสง	บอดลิมสะแขวงถัน
ผิจัก	เป็นตะดัดรู้	มิไยยังขันเยื่อ
ยฺจวัก	ถั่นถັงไข	หมองต๋องเต็มมา

(น. 25)

บทประพันธ์นี้มีเนื้อความต่อเนื่องกับบทประพันธ์ก่อนหน้าที่กล่าวถึงความนึกคิดของท้าวสุทราชาว่าจะใช้อำนาจของผีหรือฤๅษีเพื่อให้ได้นางสุนทราคืนมา ขณะเดียวกันพระองค์ก็ลังเลใจเพราะเห็นว่าวิธีการดังกล่าวอาจไม่ได้ผล อีกทั้งยังผิดจารีตประเพณีอีกด้วย กวีใช้คำว่า **ฝังร่อม** ซึ่งแปลว่า ผิดทาง ร่วมกับคำว่า **อะวิโส** เพื่อสื่อความหมายว่าแนวทางเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผิดครรลองหรือเป็นไปได้ไม่ได้

คำว่า **อะวิโส** <อะวิโส> มาจากคำภาษาบาลีว่า *อวิสย* (ภาษาสันสกฤตมีรูปเป็น *อวิศย*) คำนี้มาจากคำว่า *อ* ซึ่งเป็นอุปสรรค (prefix) บอกความปฏิเสธ แปลว่า ‘ไม่’ กับคำว่า *วิสย*

คำว่า *วิสย* มีความหมาย 3 นัย ความหมายนัยแรกคือ ‘เขต, บริเวณ, โลก, ดินแดน’ เช่น ในคำว่า *เปตติวิสย* ซึ่งแปลว่า ‘โลกของเปรต’ ความหมายที่สองเป็นความหมายเชิงนามธรรม หมายถึง ‘ขอบเขต, วัตถุ, คุณลักษณะ’ ดังเช่นในคำว่า *พุทธวิสย* ซึ่งแปลว่า ‘คุณลักษณะของพระพุทธเจ้า’ และความหมายสุดท้าย แปลว่า ‘วัตถุแห่งผัสสะ, อารมณ์ที่เกิดจากผัสสะ’ (Davids & Stede, 2007, p. 639) เมื่อเติมอุปสรรค *อ*

เป็น *อวิสัย* มีความหมายว่า ‘ที่ไม่เป็นแก่นสาร, ไม่สามารถนิยามได้’ (Davids & Stede, 2007, p. 639)

คำว่า *อะวิไส* ในเรื่อง*สังข์ศิลป์ชัย* นี้ น่าจะมีความหมายไม่ตรงกับความหมายในภาษาบาลีเสียทีเดียว เนื่องจากมีความหมายในทำนองว่า ‘ผิธรรมชาติ, ผิธรรมนิยม’ ส่วนในภาษาไทย จากการสืบค้นในเบื้องต้นยังไม่พบการใช้คำว่า *อวิสัย* พบแต่เพียงคำว่า *วิสัย* ซึ่งพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายไว้ว่า 1) ความสามารถ เช่น อยู่ในวิสัยที่จะเลี้ยงดูบุตรภรรยาได้ เป็นเรื่องเหลือวิสัยที่จะทำได้ และ 2) ขอบ, เขต, เช่น คามวิสัย โคจรวิสัย อยู่ในทัศนวิสัย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 1,126) นอกจากนี้ยังปรากฏในศัพท์บัญญัติ เช่น *วิสัยทัศน์* ซึ่งบัญญัติแทนคำว่า *vision* อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่พบคำว่า *อวิสัย* ในภาษาไทย แต่ในวรรณคดีไทยมีคำว่า *ผิดวิสัย* ซึ่งมีความหมายในทำนองเดียวกับ *อะวิไส* ในภาษาลาว เช่นใน*พระอภัยมณี* ว่า

เข้าอิงแอบแนบข้างอยู่อย่างนี้
มนุษย์รักกันด้วยอันใด

หรือว่ามีข้อประสงค์ที่ตรงไหน
ผิดวิสัยที่จะอยู่เป็นคู่ควร

(พระอภัยมณี คำกลอนของสุนทรภู่, 2517, น. 14)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นคำพูดของพระอภัยมณีที่ถูกนางผีเสื้อสมุทรลักพาตัวไปไว้ในถ้ำ พระอภัยมณีกล่าวว่า การที่มนุษย์กับรักจะรักกันนั้น เป็นการ *ผิดวิสัย* ซึ่งอาจตีความได้ว่า ‘ผิธรรมชาติ, ผิธรรมนิยม’ ทำนองเดียวกับความหมายของคำว่า *อะวิไส* ในภาษาลาว

ถ้อยพระวิภ <คัพบะวิภ>

เฝ้ามัน
เข็นเผ้า

ยามดู่ด้น
ขึงพะยาทอน

เดินวิ้งเวธา
ท่า่องบินบินซ้าย

ทฤษฎีเลื้อย
ลัทธิปะวิฏเขิน

สาละมานมิฐุบ
วาทย์อ้อมแม่มา
(น. 31)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อทำวสุรสาออกผนวชแล้ว และออกเดินทางเพื่อตามหานางสุนทรา ระหว่างทางได้ผ่านเมืองเมืองหนึ่งชื่อ เมืองจำปา ซึ่งเป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรือง มีเมืองประเทศราชมาถวายบรรณาการอยู่เสมอ ในบรรดาเมืองต่าง ๆ นี้มีเมืองในดินแดนหิมาวันต์ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของเหล่าพิทยธร (ยะยาทอน) ที่สามารถเหาะเหินเดินอากาศ ตลอดจนเหล่าผีเสื้อหรือผีเสื้อที่มีรูปร่างน่าเกลียดน่ากลัว เมื่อออกจากครรรภ์มารดาแล้วก็สามารถที่จะเดินทางท่องไปตามอำเภอใจ

กวีใช้คำว่า ลัทธิปะวิฏ <ลัทธิปะวิฏ> เพื่อสื่อถึงผีเสื้อที่คลอจากครรรภ์มารดา คำนี้ไม่ปรากฏในภาษาบาลีโดยตรง และในภาษาไทยก็ไม่มีคำที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกับ ลัทธิปะวิฏ

ที่มาของคำว่า ลัทธิปะวิฏ อาจสันนิษฐานที่มาของคำนี้ 2 ทาง ดังนี้

ข้อสันนิษฐานแรก ลัทธิปะวิฏ มาจากคำภาษาบาลีว่า *คพภวภูณฺติ* ซึ่งประกอบด้วยคำว่า *คพภ* ซึ่งหมายถึง ‘ท้อง, มดลูก’ กับ *อภวภูณฺติ* ซึ่งแปลว่า ‘การหยั่งลง’ *คพภวภูณฺติ* จึงหมายถึง ‘การตั้งครรภ์’ (Davids & Stede, 2007, p. 665)

ข้อสันนิษฐานที่สอง ลัทธิปะวิฏ มาจากคำว่า *คพภภวิก* หรือ *คพภภว* ซึ่งประกอบด้วยคำว่า *คพภ* กับคำว่า *ภวิก*, *ภว* ซึ่งแปลว่า ‘ที่เกี่ยวกับความมี ความเป็น ที่เกี่ยวกับการเกิด, ที่เนื่องด้วยภพ’⁴ โดยนัยนี้ *คพภภวิก* หรือ *คพภภว* จึงอาจแปลได้ว่า ‘(สัตว์) ที่เป็นอยู่ในครรภ์, ที่เกิดในครรภ์’

⁴ คำว่า *ภวิก* หรือ *ภว* มีใช้ในคัมภีร์พระปฐมสมโพธิกถา ในคำว่า *ปัจฉิมภว* สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงแปลว่า *ปัจฉิมภววิชาติ* มีความหมายว่า ‘ภพสุดท้ายที่เป็นชาติ, ชาติสุดท้ายที่จะเกี่ยวกับความเป็น’ (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2525, น. 50)

ตามข้อสันนิษฐานข้างต้นนี้ ข้อสันนิษฐานที่สองน่าจะเป็นไปได้มากกว่าข้อสันนิษฐานแรก เนื่องจาก *คพภวภูกนฺติ* มีความหมายว่า ‘การตั้งครรรค์’ ซึ่งไม่สอดคล้องกับความหมายของ *คัปปะวิก* ในบริบทของเรื่อง และ *คพภวภูกนฺติ* มีจำนวนพยางค์มากกว่า *คัปปะวิก* การจะกร่อนเสียงหรือลดจำนวนพยางค์ลงเป็น *คัปปะวิก* จึงเป็นไปได้ยาก ส่วน *คพภววิก* หรือ *คพภววก* มีจำนวนพยางค์และเสียงใกล้เคียงกับ *คัปปะวิก* น่าจะกร่อนเสียงมาเป็น *คัปปะวิก* ได้ง่ายกว่า กล่าวคือ พยางค์ ภ หายไปพยางค์หนึ่งและยัดเสียงสระอิ เป็นสระอี (*คพภววิก* > *คพภววิก* > *คัปปะวิก*) นอกจากนี้ *คพภววิก* หรือ *คพภววก* ยังมีความหมายที่คล้ายคลึงกับ *คัปปะวิก* กล่าวคือ ทั้ง 3 คำสื่อความหมายถึงสัตว์ประเภทหนึ่ง คือ สัตว์ที่เกิดจากครรรค์ ซึ่งต่างกับสัตว์ประเภทอื่น ๆ ที่มีได้เกิดในครรรค์ เช่น โอปปาติกะ (สัตว์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยพ่อแม่) ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงอาจเป็นไปได้ว่า คำว่า *คัปปะวิก* มาจากคำว่า *คพภววิก* หรือ *คพภววก*

สังฆะทยา <สังฆะทยา>

	ถินถ้างลิ้า	มีมาภสังฆะทยา
เจ้าจำปา	มะถอนฆูว	แต่ลางลิวั
มิขัง	สังกะฐ์	ฐุนท่าไธสาถ
	วัดไชย่ตั๊ງ	ปะสิงสังฆะเอือเอือ
		(น. 33)

กวีพรรณนาภาพความรุ่งเรืองของนครจำปา โดยกล่าวว่าเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงเลื่องลือมาแต่โบราณ มีพระสงฆ์ผู้รู้ธรรมะและวิद्याอาราม ในตอนต้น กวียังกล่าวว่าชาวเมืองจำปามีมากล้นเหลือคนนับ โดยใช้คำว่า *สังฆะทยา* <สังฆะทยา> เพื่อขยายให้เห็นจำนวนชาวเมืองที่คึกคัก

คำว่า *สังฆะทยา* เป็นคำยืมจากภาษาบาลี-สันสกฤตว่า *สังฆา* หรือ *สงฆา* มีความหมายว่า ‘การคำนวณ, การคะเน, การนับ; จำนวน; คำ, ชื่อ, นิยาม’

ภาษาไทยรับคำว่า *สงขยา* มาใช้ว่า *สังขยา* ซึ่งพ้องรูปและเสียงกับคำว่า *สังขยา* ที่เป็นชื่อขนม คำว่า *สังขยา* ที่เป็นคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตนี้มักใช้ในแบบเรียนวิชาภาษาไทยในอดีต หมายถึง ‘จำนวนนับ’ เช่นในตอนท้ายของตำรา *มูลบทบรรพกิจ* มีคำกลอนสอนคำเรียกจำนวน ดังนี้

๑ อันดับนี้ข้าข้อกล่าว ให้เนื่องเรื่องราว วิธีนับศัพท์*สังขยา*

๑ เด็กเอ๋ยเจ้าจงศึกษา (ตำหรับับรา) จงรู้กระทั่งนับ ๑ ห้าสอง
หนแปนสิบสับ สิบสองหนับ วายี่สิบอย่าสงสัย ๑ สิบสามหนแปนตัน
ไป ท่านเรียกชื่อใช้ สามสิบสี่สิบตามกัน ๑ สิบสิบหนแปนร้อยพลัน
สิบร้อยแปนพัน สิบพันแปนหมื่นหนึ่งนา ๑ สิบหมื่นแปนแสนหนึ่งหนา
สิบแสนท่านว่า แปนล้านหนึ่งพึงจำไว้ ๑ สิบล้านนั้นแปนโกฏิไซ้ ร้อย
แสนโกฏิไป แปนปะโกฏิหนึ่งตามมี ๑ ร้อยแสนปะโกฏินี้ แปนโกฏิปะ
โกฏิ พึงกำหนดอย่าคลาคลา ๑ ร้อยแสนโกฏิปะโกฏิหนา ท่าน
เรียกชื่อมา ว่าแปนนะหุตหนึ่งไป... (พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย
อาจารยางกูร), 2521, น. 143)

ในเชิงความหมาย คำว่า *สังขยา* ในภาษาลาว และ *สังขยา* ในภาษาไทยออกเสียงคล้ายคลึงกัน และมีความหมายแคบกว่าความหมายในภาษาบาลี-สันสกฤต กล่าวคือมิได้ใช้ในความหมายว่า ‘คำ, ชื่อ, นิยาม’

สรุป

การใช้คำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในวรรณคดีลาวเรื่อง*สังข์ศิลป์ชัย* แสดงให้เห็นว่า กวีมีความรู้ด้านภาษาบาลี-สันสกฤตอย่างดี สามารถนำคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตมาแต่งบทประพันธ์ได้อย่างเหมาะสมและไพเราะ มีทั้งที่นำมาใช้โดยตรงและที่นำมาดัดแปลง

เสียงเพื่อให้เป็นไปตามข้อกำหนดของคำประพันธ์ ลักษณะเช่นนี้ปรากฏในการรับคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในวรรณคดีไทยด้วย ดังในกรณีคำว่า *ดาปะโส ดาบส ดาวบส* ซึ่งได้อธิบายไปข้างต้น

ในเชิงความหมายจะพบว่า คำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในวรรณคดีลาวเรื่อง *สังข์ศิลป์ชัย* และคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในวรรณคดีไทยบางคำมีความหมายแตกต่างกับความหมายเดิมในภาษาบาลี-สันสกฤต บางคำมีความหมายกว้างออก เช่น *ดาปะโส ดาบส* ขณะที่บางคำมีความหมายแคบเข้า เช่นในกรณีคำว่า *สังชะทยา สังขยา* บางคำมีความหมายต่างออกไปเล็กน้อย ดังในกรณีของคำว่า *อะวิโส วิสัย*

นอกจากนี้ การศึกษาคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในวรรณคดีลาวเรื่อง *สังข์ศิลป์ชัย* ยังทำให้พบคำศัพท์ที่ไม่ปรากฏในภาษาบาลี-สันสกฤตโดยตรง และไม่พบในภาษาไทย จึงต้องสันนิษฐานที่มาจากความหมายในปริบท และวิเคราะห์เชื่อมโยงกับคำในภาษาบาลี-สันสกฤตที่มีเสียง และความหมายใกล้เคียงกัน ดังเช่นในกรณีของคำว่า *คัปะพะวิก*

กล่าวโดยสรุป การศึกษาเปรียบเทียบคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในวรรณคดีไทยกับวรรณคดีลาวทำให้พบทั้งลักษณะร่วมและความแตกต่างของคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในภาษาทั้งสอง อันนับเป็นปรากฏการณ์ทางภาษาที่น่าสนใจ สมควรที่ผู้สนใจจะได้ศึกษาค้นคว้าต่อไปโดยละเอียด

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2529). *ตลอดพงศาวดารลาว*. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ธวัช ปุณโณทก. (2525). *สังข์ศิลป์ชัย*. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท.
- พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2551). *มัทนะพาธา หรือ ดำเนินแห่งดอกกุหลาบ*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของ สกสศ.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช). (2558). *คัพพัทวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: เสี่ยงเชียง.
- พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร). (2521). *มูลบทบรรพกิจ วาหนิต์นิกธ อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวยากรณ์พิจารณา พิศาลธารินต์*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.
- พระอภัยมณี คำกลอนของสุนทรภู่. (2517). พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2560). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระไตรปิฎกเพื่อประชาชน.
- สุธินันท์ พงศ์ไพบูลย์. (2525). *อุปกณ์วรรณคดีพุทธศาสนา คู่มือพระปฐมสมโพธิกถา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ภาษาต่างประเทศ

- ลีลา วิธะวิจ. (2009). *สังขิมไซ่ คำภอม ถู๋ ร้อยแก้ว*. เวียงจันทน์: สะมาถิมร่วมมำใจกับเด็กรำม้อยลาว และ บัลิสัดดอภภะถัดจัดขิมจำภัด.

Davids, T. R. & Stede, W. (2007). *Pali-English Dictionary*. New Delhi: Motilal Banarsidass.

Jones, C., A., & Ryan, J., D. (2016). Tapas. In C. A. Jones & J. D. Ryan, *Encyclopedia of World Religions: Encyclopedia of Hinduism* (2nd ed.). Facts On File.
<https://search.credoreference.com/articles/Qm9va0FydGljbGU6NDc1MzY0Mg==?aid=279900>